

ELINTARVIKEMARKKINAVALTUUTETUN PALAUTUKSIA KOSKEVA OHJE

17.6.2024

Elintarvikemarkkinavaltuutettu
Livsmedelsmarknadsombudsmannen
The Food Market Ombudsman

Elintarvikemarkkinalain soveltamisohjeet

Elintarvikemarkkinavaltuutetun antamiin ohjeisiin on koottu opastusta elintarvikemarkkinoita koskevan sääntelyn noudattamisen tueksi. Ohjeiden tarkoituksena on antaa alan toimijoille neuvoja ja ohjeita elintarvikemarkkinalain säännösten soveltamiseen.

Ohjeissa esitetyt tulkinnat ovat luonteeltaan ohjeellisia, eikä niillä ole oikeudellista sitovuutta.

- Vaikka ohjeet eivät ole sitovia, elintarvikemarkkinavaltuutettu ratkaisee vireille tulevia tapauksia niissä kuvattujen periaatteiden mukaisesti.
- Jokainen toimija vastaa aina oman toimintansa lainmukaisuudesta. Jos olet epävarma toimintasi lainmukaisuudesta, ota yhteyttä toimistoomme, omaan toimialajärjestösi tai elintarvikemarkkinoiden sääntelyyn perehtyneeseen asiantuntijaan.

Ohjeistuksissa kuvatut tilanteet ovat yksinkertaistettuja esimerkkejä. Käytännön tilanteissa on huomioitava kaikki asiaan liittyvät yksityiskohdat. Siksi esimerkit eivät välttämättä ole suoraan sovellettavissa käytäntöön.

Ohjeistuksia voi olla tarvetta päivittää julkaisemisen jälkeen. Tarkistathan aina ohjeistuksen uusimman päivitetyn version.

2 f § Palautukset

Palautuksia koskeva ohjeistus

Elintarvikemarkkinalaissa säädetään muun muassa [EU:n kauppatapadirektiivissä](#) luetelluista hyvän kauppatavan vastaisia käytäntöjä koskevista kielloista. Lakiin lisättiin vuonna 2021 muun muassa tuotteiden palautuksia koskeva säännös, jota on tiukennettu 1.5.2023 voimaan tulleella muutoksella (337/2023):

2 f § Palautukset

Ostaja ei saa palauttaa myymättä jääneitä maataloustuotteita tai elintarvikkeita tavarantoimittajalle maksamatta niistä tai niiden hävittämisestä.

Poiketen siitä, mitä 1 momentissa säädetään, tavarantoimittajan aloitteesta saadaan toimitussopimuksessa kuitenkin selkeästi ja yksiselitteisesti sopia tuotteiden palautuksesta sellaisten tuotteiden osalta, jotka eivät ole aiemmin olleet tavarantoimittajan valikoimassa. Tällainen palautusta koskeva sopimus voi olla voimassa enintään kolme kuukautta.

Muutos on herättänyt alan toimijoissa paljon kysymyksiä esimerkiksi siitä, mitä uusi säännös käytännössä tarkoittaa, miten sitä tulee tulkita ja mikä on sen suhde esimerkiksi hävikkihyvityksiin.

Tähän ohjeistukseen on koottu opastusta palautuksia koskevan sääntelyn noudattamisen tueksi.

Minkä tuotteiden kaupan ja millaisiin kauppasopimuksiin elintarvikemarkkinalain palautussäännöstä sovelletaan?

Pääsääntö on, että palautuksia koskevaa säännöstä sovelletaan

- kaikkiin elinkeinonharjoittajien välisiin **maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden** kauppaa koskeviin sopimuksiin ja käytäntöihin,
- kun tavarantoimittaja on liikevaihdoltaan ostajaa pienempi ja ostajan liikevaihto on vähintään kaksi miljoonaa euroa.

Elintarvikemarkkinalakia ei sovelleta kuluttajien kanssa käytävään kaupan. Yksityiskohtaisesti kysymykseen vastataan [elintarvikemarkkinavaltuutetun ohjeissa](#), jotka koskevat lain soveltamisalaa.

Mitä palautussäännös käytännössä tarkoittaa?

Pykälän pääsäännön mukaan ostaja **ei saa palauttaa** myymättä jääneitä maataloustuotteita tai elintarvikkeita tavarantoimittajalle **maksamatta niistä tai niiden hävittämisestä**. Pääsäännön mukaan ostaja ja tavarantoimittaja eivät saa edes keskinäisellä sopimuksella sopia tuotteiden palauttamisesta myyjälle siten, että ostaja ei maksa myynnissään olleista tuotteista.

Pykälä koskee myymättä jääneitä tuotteita. Useimmiten kyse on pilaantuneista taikka sallitun tai suositellun myyntiajan päättymistä lähestyvistä tuotteista. Myymättä jääneitä tuotteita voivat olla myös esimerkiksi tuotteet, joiden myyntisesonki on päättynyt tai päättymässä, vaikka tuotteiden myyntiaikaa muutoin olisi vielä jäljellä.

Lähtökohta siis on, että kun ostaja on tilannut ja saanut tuotteet myytäväkseen, **ostaja kantaa taloudellisen riskin siitä, että tuotteet jäävät myymättä**.

Säännös liittyy EU:n kauppatapadirektiivin ja Suomen elintarvikemarkkinalain tarkoitukseen suojella sopimussuhteessa heikompa osapuolta. Lisäksi palautuskiellon taustalla on taloudellisen toiminnan tehokkuuteen liittyviä näkökohtia. Kukin sopijaosapuoli voi yleensä parhaiten vaikuttaa omaan yritystoimintaansa liittyviin riskeihin. Tuotteiden ostajalla on lähes aina parhaat mahdollisuudet arvioida etukäteen tilaamisensa tuotteiden menekkiä. Ostajalla on myös käytettävissään useita keinoja edistää niiden tuotteiden myyntiä, jotka ovat vaarassa jäädä myymättä. Esimerkiksi sesonkituotteen odotettua heikompi menekki sääolosuhteiden vuoksi on ostajan, ei tavarantoimittajan, yritystoiminnan riski edellä mainittujen perusteiden mukaisesti.

Esimerkki 1.

Päivittäistavarakauppa on sopinut paikallisen leipomon kanssa siitä, että myymättä jääneet leipomotuotteet palautetaan myyntiajan päätyttyä leipomolle vakiokuljetuksen paluukuormassa. Palautettujen tuotteiden hinta hyvitetään kaupalle esimerkiksi seuraavassa laskussa tai erillisellä hyvityslaskulla.

- ⇒ **Käytäntö on elintarvikemarkkinalain vastainen**, ellei kysymys ole jäljempänä mainituista poikkeuksista. Jos elintarvikemarkkinavaltuutettu saa tällaisia tapauksia tietoonsa, se voi oma-aloitteisesti käynnistää tapauksen tutkinnan ja pyytää kyseisen kaupan kirjanpidon tutkittavakseen.

Esimerkki 2.

Viranomaisen tutkinnassa käy ilmi, että leipomo on itse tarjonnut päivittäistavarakaupalle myymättä jääneiden tuotteiden palautusmahdollisuutta. Perusteluna on ollut leipomon oma arvio siitä, että näin toimien heidän leipomotuotteidensa saatavuus kaupan hyllyssä on jatkuvasti hyvä. Leipomo on lisäksi voinut käyttää palautettuja leipomotuotteita esimerkiksi korppujauhojen valmistukseen tai on voinut myydä niitä eläinten rehuksi.

- ⇒ **Käytäntö on elintarvikemarkkinalain vastainen**, ellei kysymys ole jäljempänä mainituista poikkeuksista. Esimerkissä esitetyt seikat eivät vaikuta pykälän pääsäännön soveltamiseen.

Esimerkki 3.

Päivittäistavarakauppa ja leipomo ovat vuosikautia toimineet siten, että palauttamisen sijaan myymättä jääneet leipomotuotteet hävitetään kaupassa (ns. ”hävikkitakuu”). Vaikka asiasta ei ole kirjallisesti sovittu, ostaja on maksanut tavarantoimittajalle ainoastaan myymistään tuotteista.

- ⇒ **Käytäntö on elintarvikemarkkinalain vastainen**, ellei kysymys ole jäljempänä mainituista poikkeuksista. Elintarvikemarkkinalain 2 d §:n 1 momentin 2 kohdan pääsäännön mukaan on kiellettyä vaatia sopimuksenkaan perusteella tavarantoimittajalta maksua pilaantumista tai häviämistä ostajan tiloissa. Palautussäännöstä ei voi kiertää, vaikka tuotteita ei palautettaisi fyysisesti takaisin leipomolle. Säännöksen tarkoituksena on siis varmistaa, että ostaja kantaa taloudellisen riskin siitä, että omista toimistaan (erityinen esillepano, tarjoushinnoittelu tms.) huolimatta tuotteita jää myymättä.

Milloin palautuskiellon pääsääntöä ei sovelleta?

- **Tavarantoimittajan uusien tuotteiden palauttamisesta voidaan sopia**

Pykälän 2 momentissa on säädetty poikkeus edellä mainittuun pääsääntöön: **tavarantoimittajan aloitteesta** voidaan sopia sellaisten tuotteiden palautuksesta, jotka **eivät ole aiemmin olleet tavarantoimittajan valikoimassa**. Tästä on sovittava toimitussopimuksessa selkeästi ja yksiselitteisesti ja tällainen sopimus saa olla voimassa enintään kolmen kuukauden ajan.

Poikkeus edellyttää, että palautuksista sovitaan tavarantoimittajan aloitteesta. Poikkeussäännön mukainen sopimus on siis lainvastainen, mikäli se on lähtenyt ostajan aloitteesta. Tavarantoimittajan aloitteeksi ei voida katsoa esimerkiksi ostajan yksipuolista ilmoitusta, jonka mukaisesti uusia tuotteita ostetaan vain näillä ehdoilla, tai tavarantoimittajan muunlaista painostamista maksuttomiin palautuksiin tai maksuttomien palautusten hyväksymiseen.

Tuotteiden palauttaminen voi koskea ainoastaan tuotteita, jotka eivät ole aiemmin olleet tavarantoimittajan valikoimassa. Tällaisia tuotteita voivat olla esimerkiksi kokonaan uuden tavarantoimittajan kaikki tuotteet tai vanhan tavarantoimittajan uutuustuotteet. Jos vain tuotteen EAN-koodi, pakkauskoke, pakkauksen ulkonäkö tai jokin muu vastaava ”tekninen” yksityiskohta muuttuu, poikkeusta ei voida soveltaa.

Poikkeuksen taustalla on se, että tavarantoimittaja voi omaehtoisesti olla valmis tarjoamaan tuotettaan myyntiin alkuvaiheessa tavanomaista heikommilla sopimusehdoilla ja kantamaan riskin tuotteen ennakoitua heikommasta menekistä ja mahdollisesta hävikistä. Taustalla voi olla myös tavarantoimittajan oma määräaikainen kampanja uuden tuotteen menekin edistämiseksi ja tarve varmistaa täyden hyödyn saaminen tuotteen markkinointiin käytettävistä kustannuksista.

Esimerkki 4.

Marjanviljelijän satokausi alkaa edellisen huonon vuoden jälkeen lupaavasti ja tuotteiden menekin varmistamiseksi hän ehdottaa ensin kaupungin vanhalle vihannestukulle ja sitten sen uudelle kilpailijalle sopimusta, jonka mukaan hän toimittaa tukkuihin 50 kiloa marjoja päivittäin ja hakee seuraavana päivänä tästä erästä myymättömät marjat pois ja jättää ne laskuttamatta.

⇒ **Käytäntö on elintarvikemarkkinalain vastainen.** Marjat ovat aiemminkin olleet tavarantoimittajan valikoimissa, joten poikkeussäännöstä ei voida soveltaa kummankaan tukun kanssa tehtyyn sopimukseen. Sen sijaan, jos viljelijä tarjoaisi ostajille satokauden uutena tuotteena esimerkiksi hunajamarjaa, palautuksista voitaisiin viljelijän aloitteesta sopia enintään kolmen kuukauden ajaksi.

Esimerkki 5.

Tavarantoimittaja valmistaa uutuustuotettaan varastoon 1.1. – 31.3.2024. Hän tekee ensimmäisen ostajan kanssa 1.4.2024 sopimuksen, jossa sovitaan hänen aloitteestaan myymättä jääneiden tuotteiden maksuttomasta palauttamisesta 30.6.2024 saakka. Jos hän tekee seuraavan ostajan kanssa sopimuksen vasta 15.6.2024, onko kyseessä enää poikkeussäännöksessä tarkoitettu tuote, joka ei aiemmin ole ollut hänen valikoimissaan?

⇒ Säännös ei vastaa suoraan kysymykseen, kuinka kauan kyse voi olla tavarantoimittajan ”uudesta” tuotteesta. Elintarvikemarkkinavaltuutettu ei puutu valvonnassaan sellaisiin palautuksiin koskeviin sopimuksiin, jotka on tehty tuotteen markkinoille saattamisen jälkeisinä ensimmäisinä kuukausina.

- Palauttaminen voi olla sallittua ennen 1.5.2023 tehdyissä sopimuksissa

Palautuksia koskeva lakimuutos tuli voimaan 1.5.2023 eikä lakimuutokseen sisältynyt velvoitetta muuttaa voimassa olevia sopimuksia uusien vaatimusten mukaisiksi. Palautuskielto ei siten koske ennen tätä päivää tehtyjä sopimuksia.

Jos ennen 1.5.2023 solmituissa sopimuksissa on sovittu myymättä jääneiden tuotteiden palautuksista, sopimuksen on aiemman pykälän mukaan oltava ”selkeä ja yksiselitteinen”. Käytännössä tämä merkitsee sopimuksen kirjallista muotoa eli sopimuksen sisältö voidaan silloin myös elintarvikemarkkinavaltuutetun toimesta varmistaa.

Maa- ja metsätalousministeriö on valmistellut lakiesityksen, jonka mukaan elintarvikemarkkinalakiin lisättäisiin määräaika, jonka kuluessa kaikki voimassa olevat sopimukset on muutettava tiukennettujen säännösten mukaisiksi. Jos eduskunta hyväksyy lakiesityksen syksyllä 2024, kaikkien sopimusten palautuksia koskevat ehdot tulee muuttaa 1.7.2025 mennessä.

- **Palautuksia koskeva säännös ei koske eräitä erityistilanteita**

Sopimusvapauden periaatteen mukaisesti yritykset voivat harjoittaa yritystoimintaa erilaisten sopimusten mukaisesti. On täysin sallittua, että esimerkiksi päivittäistavarakaupan tiloissa toimii itsenäisiä yrittäjiä tai yrityksiä, jotka myyvät tuotteitaan kaupan kanssa sovituin ehdoin. Kuluttajat voivat maksaa näiltä yrityksiltä ostamansa elintarvikkeet kaupan kassalla muiden ostamiensa tuotteiden maksamisen yhteydessä. Näissä tilanteissa kyseinen yritys vastaa omien tuotteidensa hävikistä.

Elintarvikemarkkinalakia sovelletaan vain elinkeinonharjoittajien välisiin tuotteiden kauppaa koskeviin sopimuksiin. Vaikka maataloustuotteita ja elintarvikkeita olisi toimitettu kaupan tiloihin, ne eivät välttämättä ole olleet tavarantoimittajan ja ostajan kaupan kohteina. Esimerkiksi konsulentti voi sopimuksensa mukaan itse päättää esittelyyn myytäväksi tuomiensa tuotteiden määrän ja ottaa myymättä jääneet tuotteet työvuoron päätyttyä mukaansa. Vastaavasti leipomo voi sopimuksensa mukaisesti itse täyttää kaupassa hyllypaikkansa omilla tuotteillaan ja poistaa samalla myymättä jääneitä tuotteita. Jos tavarantoimittajalla on oikeus itsenäisesti päättää myynnissä olevien tuotteiden määrästä, tavarantoimittaja vastaa myös itse omien tuotteidensa hävikistä.

Sopimusvapauden periaatteen mukaisesti tavarantoimittaja voi myös ostaa myymiään tuotteita takaisin ostajalta. Elintarvikemarkkinalain tulkinnan kannalta on ratkaisevaa, että tuotteiden myynti ostajalle ja takaisin tavarantoimittajalle ovat erillisiä kauppasopimuksia. Jos tavarantoimittajalla on sopimuksen tai käytännön perusteella velvollisuus ostaa säännöllisesti myymättä jääneitä tuotteita takaisin ostajalta, tilannetta voidaan pitää elintarvikemarkkinalain kiertämisenä. Tämä on erityisen selvää, jos sopimuksella asetetaan pienemmälle tavarantoimittajalle velvollisuus ostaa myytäväksi kelpaamattomia tuotteita takaisin ostajalta.

Esimerkki 6.

Maanviljelijä on myynyt vihanneksia tukkukaupalle vuosikausia ns. hävikkitakuulla, jolloin tukkukauppa on voinut hävittää myymättä jääneet tuotteet ja maksaa vain myydyistä tuotteista. Elintarvikemarkkinalain palautuksia koskevan lakimuutoksen jälkeen sopimukseen on kirjattu, että tukkuliike toimii ainoastaan ”välittäjänä” maanviljelijän ja vihannekset tukusta ostavan asiakkaan välillä. Näin ollen tukku ei maksa maanviljelijälle myymättä jääneistä vihanneksista.

⇒ **Käytäntö on elintarvikemarkkinalain vastainen.** Vaikka tuotteiden välittämistä koskevat sopimukset ovat laillisia, elintarvikemarkkinalain tulkinnassa otetaan huomioon kaikki olosuhteet, jotka sopimuksen tekemiseen ovat vaikuttaneet.

Elintarvikemarkkinalain palautuskielto ei myöskään koske tilanteita, joissa tavarantoimittajan toimittamat tuotteet eivät vastaa lainsäädännössä tai sopimuksessa asetettuja laatu- tai muita vaatimuksia. Ostajalla on lähtökohtaisesti sekä oikeus että velvollisuus tarkastaa tuotteet niiden toimituksen jälkeen mahdollisimman pian. Jos ostaja voi osoittaa toimituksen virheellisyyden, hänellä voi lainsäädännön ja sopimuksen mukaisesti olla oikeus palauttaa tuotteet maksamatta niistä, sillä tällöin kyseessä on kaupan purku.

Voiko palautussäännöksen noudattamisesta seurata muita muutoksia sopimukseen?

Yleisen oikeusperiaatteen mukaan sopimukset on pidettävä. Tämän lisäksi elintarvikemarkkinalain 2 c §:ssä kielletään erikseen sopimusehtojen yksipuoliset muutokset. Ehtojen yksipuoliset muutokset voivat liittyä etenkin sovittujen tilausmäärien ja hintojen muutoksiin. Se, että lain mukaan myymättä jääneitä tuotteita ei aiempaan tapaan saa enää palauttaa maksamatta niistä, ei oikeuta esimerkiksi ostajaa yksipuolisesti muuttamaan sovittuja tilausmääriä ja hintoja. Toisaalta tavarantoimittaja ja ostaja voivat yhdessä sopia esimerkiksi tilausmäärien ja hintojen muutoksista milloin vain sopimuskauden aikana.

Esimerkki 7.

Koska palautuksia ei enää sallita, ehdottaa tukkuliike maanviljelijälle, että sovittuja toimitusmääriä tulisi pienentää keskimääräisen hävikin verran eli noin 20 %. Kun sopimuksen muuttamisesta ei päästä yksimielisyyteen, tukkuliike toteaa, että seuraavalla sopimuskaudella on heille tarjolla myös muita tavarantoimittajia.

- ⇒ **Käytäntö on elintarvikemarkkinalain vastainen.** Elintarvikemarkkinalain 2 e §:ssä kielletään menettelyt, jossa ostaja toteuttaa tai uhkaa toteuttaa kaupallisia kostotoimia tavarantoimittajaa vastaan sen vuoksi, että tavarantoimittaja käyttää sopimusperusteisia tai lakisääteisiä oikeuksiaan. Tukkuliikkeellä on oikeus valita tavarantoimittajansa sekä nykyisellä että tulevilla sopimuskausilla, mutta em. toiminnan seurauksena elintarvikemarkkinavaltuutettu todennäköisesti käynnistäisi tapauksen tutkinnan.